

APOSTATER
og
NYE RELIGIØSE
BEVEGELSER

BRYAN R. WILSON, PH.D.
PROFESSOR EMERITUS

UNIVERSITETET I OXFORD
ENGLAND

3. DESEMBER 1994

APOSTATER
og
NYE RELIGIØSE
BEVEGELSER

APOSTATER *og* NYE RELIGIØSE BEVEGELSER

BRYAN R. WILSON, PH.D.
PROFESSOR EMERITUS
UNIVERSITETET I OXFORD
ENGLAND

3. DESEMBER 1994

Hver eneste religion som gjør krav på en bestemt samling av doktriner og praksiser som det betrakter som utelukkende sin egen, er tilbøyelig til å bli stilt overfor det faktumet at fra tid til annen vil tidligere medlemmer gi avkall på sin troskap og slutte å være enige i formalitetene ved troen, i det minste i noe, kanskje alt, av dens lære, praksis, organisering og disiplin. Apostasi har vært et alminnelig fenomen i menneskets historie om de varierende grupperingene av Jødisk-Kristen-Muslimsk tradisjon. Hver ny splittelse fra en allerede etablert organisasjon av tro har vært tilbøyelig til å bli sett på, av dem som de splittede har separert seg fra, som et tilfelle av apostasi. Det har vært dramatiske tilfeller i stor skala, som i de såkalte «store splittelser» i de østlige (Ortodokse) og vestlige (Katolske) kirkene, og i fremveksten av Protestantismen i reformasjonen. (Det trenger å legges til, om bare for ordens skyld, at de uenige og de partene som dro sin vei, vanligvis ikke mindre ofte, anklaget de som ble igjen i det tidligere etablerte samfunnet for apostasi fra

en tidligere antatt standard av tro og praksis.) Gitt det antallet religiøse samfunn innen Kristendommen som oppstod grunnet splittelser, må det være klart at apostasi har vært av en vidt utbredt og vanlig foreteelse.

Imidlertid resulterer ikke hver hendelse av apostasi i utformingen av et avvikende og atskilt religiøst samfunn eller sekt. Apostasi kan betraktes som intet mindre enn å forekomme når en enkelt tidligere tilhenger frasier seg sitt løfte og sin tidligere religiøse lojalitet. Sent i det nittende århundret og begynnelsen av det tjuende århundret, i en krisetid for den kristne tro, var det noen feirede tilfeller av apostasi fra den Romersk-katolske kirken. De ble fremstilt som forekommende i den kirken på grunn av strengheten i dens krav av tro og praksis, på grunn av dens motstand mot modernismen, og spesielt fordi den oppmuntret de mest hengivne av dens følgere til å tilslutte seg munkeordener eller menigheter. Noen av de sjokkerende historiene om klosterlivet, angivelig fortalt av apostat-munker og -nonner – det feirede tilfellet av *Maria Monk* ble bredt publisert – viste seg stort sett å være fiktive, men ble mye brukt av datidens anti-katolske propagandistmedia. I den nåværende alderen av religiøst mangfoldighet, hvorav ånden i økumenismen seirer blant mange av de største kristne trosretningene, og hvor den såkalte «byttingen» av troskap fra en av disse bevegelsene til en annen ikke er uvanlig, blir anklagen av apostasi mindre hyppig hørt. Men siden ca. 1960, med tilsynekomsten i vestlige samfunn av forskjellige nye minoritetsbevegelser som har karakteristiske religiøse lærer og som krever en sterk følelse av spesifikt engasjement, er et medlem som avviker tilbøyelig til å bli betraktet som en apostat, og selvfølgelig enda mer så hvis det medlemmet deretter fortsetter med å latterliggjøre eller sterkt kritisere sine tidligere overbevisninger og å rakke ned på dem som tidligere var hans nære forbundsfeller.

I de siste tiårene, med så mange nye religiøse samlinger som setter strenge krav til lojaliteten til sine medlemmer, har tilfeller av apostasi blitt saker av betydelig oppmerksomhet for massemedia. Apostatens historie, der han vanligvis presenteres som et offer, ses som godt nyhetsstoff for mediene, spesielt hvis han tilbyr å «avsløre» aspekter, og kanskje hemmeligheter, til bevegelsen han tidligere tilhørte. Som en konsekvens mottar apostater kanskje en uberettiget mengde oppmerksomhet i media, spesielt når de er i stand til å presentere sitt tidligere troskap i form av både egen sårbarhet og manipuleringen, bedrageriet, eller tvangen, som ble utøvet av lederne og medlemmene av bevegelsen de ble rekruttert til. Fordi disse redegjørelsene ofte er den eneste informasjonen som vanligvis er tilgjengelig for allmennheten angående minoritetsbevegelser, og helt klart den mest bredt disseminerte informasjonen, blir apostaten en sentral figur i formasjonen (eller mis-formasjonen) av meninger blant allmennheten angående disse bevegelsene.

Akademisk lærde som er interesserte i religiøse minoriteter, og i særdeleshet sosiologer, hvor dette emnet særdeles hører hjemme, forfølger vanligvis sine akademiske forespørsler med et mangfold av anerkjente metoder. De samler dataene sine ikke bare ved arkivarisk forskning og studiet av trykte materialer og dokumenter, men også ved deltakerobservasjon, intervjuer, spørreundersøkelser og direkte og relevant her, fra informanter. Apostater er ofte svært villige informanter, men sosiologer er generelt svært forsiktige med hensyn til denne mulige kilden for bevis. Som jeg har skrevet et annet sted i diskusjonen om sosiologens teknikker av undersøkelse:

Informanter som er rene kontakter, og som ikke har noen personlige motiver for hva de forteller, er foretrukket fremfor dem som, for sine egne formål, forsøker å bruke forskeren. Den misfornøyde og apostaten er spesielle informanter og bevisene deres må brukes med aktsomhet. Apostaten har vanligvis behov for selv-rettferdiggjørelse. Han forsøker å rekonstruere sin egen fortid, å unnskyld sine tidligere forbindelser, og å legge skylden på dem som tidligere var hans nærmeste forbundsfeller. Ikke uvanlig lærer apostaten å øve inn en 'grusomhetshistorie' for å forklare hvordan, gjennom manipulering, lureneri, tvang, eller bedrag, han ble overtalt til å delta eller å forbli innenfor en organisasjon som han nå fornekter og fordømmer. Apostater, sensasjonalisert av pressen, har noen ganger forsøkt å gjøre fortjeneste av redegjørelsene om erfaringene sine, i historier solgt til aviser eller produsert som bøker (noen ganger skrevet av ghost-writere). [Bryan Wilson, *The Social Dimensions of Sectarianism*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 19.]

Sosiologer og andre etterforskere av minoritetsreligioner har dermed kommet til å gjenkjenne en bestemt samling av motiver som foranlediger apostater i ståstedet de tilslutter seg i forhold til sitt tidligere religiøse engasjement og mer nylige avkall på det. Apostaten trenger å etablere sin troverdighet både med hensyn til sin tidligere konvertering til et religiøst samhold og sitt påfølgende avkall på den forpliktelsen. For å rettferdiggjøre seg selv med hensyn til *kuvendingen* sin kreves det en plausibel forklaring på både hans (vanligvis plutselige) tilslutning til sin tidligere tro og hans intet mindre plutselige oppgivelse og fordømmelse av den. Akademikere har begynt å gjenkjenne «grusomhetshistorien» som en særegen sjanger fra apostater, og har til og med kommet til å betrakte det som en gjenkjennelig kategori av fenomener [A.D. Shupe, Jr., og D.G. Bromley, «Apostater og grusomhetshistorier», i B. Wilson (red.), *The Social Impact of New Religious Movements*, New York, Rose of Sharon Press, 1981, side 179–215]. Apostaten representerer vanligvis seg selv som å ha blitt introdusert til sitt tidligere troskap på et tidspunkt da han var spesielt sårbar – deprimert, isolert, manglet sosial eller økonomisk

støtte, fremmedgjort fra familien sin, eller en annen lignende omstendighet. Hans tidligere forbundsfeller blir nå skildret som å ha hersket over ham med falske påstander, bedrag, løfter om kjærlighet, støtte, forbedrede muligheter, økt velvære eller lignende. Faktisk, fortsetter apostatens historie, var de falske venner, forsøkte bare å utnytte hans velvilje, og trekke ut lange timer med arbeid uten lønn av ham, eller hvilke penger eller eiendommer han nå eide. Dermed presenterer apostaten seg selv som «et rykende trestykke revet ut av ilden», som ikke å ha vært ansvarlig for sine handlinger da han ble innsatt i sin tidligere religion, og som å ha «kommet til fornuft» når han dro. I bunn og grunn er budskapet hans at «gitt situasjonen, kunne det ha skjedd med hvem som helst». *De* er fullstendig ansvarlig, og *de* oppfører seg med fullt overlegg mot intetanende, uskyldige ofre. Ved en slik representasjon av saken, flytter apostaten ansvar for sine tidligere handlinger og søker å integreres med det brede samfunnet som han nå prøver å påvirke, og kanskje å mobilisere, mot den religiøse gruppen som han nylig forlot.

Nye bevegelser, som er relativt ukjente i sin lære og sine praksiser, og overbevisningene og organisasjonen deres som er nylig utformet eller nylig tilpasset, er mest utsatt for offentlig mistanke. Hvis de har hemmelig eller uavslørt lære, eller ser ut til å være usedvanlig iherdige i søkingen av konvertitter, eller har en klar tiltrekningskraft for en eller annen del av samfunnet (f.eks. de unge, studenter, etniske minoriteter, innvandrere osv.) eller hvis løftene om nytteverdi for troende overstiger de daglige forventningene til publikum generelt, så kan de lett bli gjenstand for sterk kritikk fra offentligheten eller til og med fiendtlighet. Grusomhetshistorier fra apostater, spesielt når de har blitt forstørret av pressens sensasjonslystne orientering, fører disse tendensene, og forstørker nyhetsverdien av ytterligere grusomhetshistorier. Aviser er godt kjent for å rekapitulere tidligere sensasjonspregede redegjørelser når de finner nye historier i samme stil om bestemte bevegelser – en praksis utpekt av noen sosiologer som bruken av «oppsummering av negative begivenheter». [«Dette henviser til den journalistiske beskrivelsen av en situasjon eller en hendelse på en slik måte at den fanger og uttrykker dens negative vesen som en del av en periodisk og treg historie. En tilsynelatende isolert hendelse blir dermed brukt som en anledning til å holde det bredere, kontroversielle fenomenet i publikums sinn.» – James A. Beckford, *Cult Controversies: The Social Response to New Religious Movements*, London, Tavistock, 1985, s. 235.] På denne måten blir den dramatiske viktigheten av enhver apostats historie forsterket i sin betydning, på bekostning av objektiv og etisk nøytral undersøkelse av religiøse fenomener av den typen som blir gjennomført av akademiske sosiologer. Samtidens religiøse samfunn, som opererer i en sammenheng av rask sosial forandring og foranderlige persepsjoner av religiøs og åndelige tro, er tilbøyelige til å være spesielt utsatt for den nedsettende og uriktige fremstillingen som oppstår gjennom sirkuleringen og gjentakelsen av redegjørelsene til apostatene.

Verken den objektive sosiologiske forskeren eller domstolen kan lett betrakte apostaten som en prisverdig eller pålitelig kilde av bevis. Han må alltid ses på som en person med en personlig historie som predisponerer ham for fordommer med hensyn til både hans tidligere religiøse engasjement, og forbindelser, mistanken må reises om at han gjør dette ut fra en personlig motivasjon for å rettferdiggjøre seg selv og å gjenvinne sin selvrespekt ved å vise at han først var et offer, men så senere ble en reddende korsfarer. Som forskjellige tilfeller har indikert, er han tilbøyelig til å være påvirkelig og klar til å forstørre eller forverre sine klagemål for å tilfredsstille den typen av journalist hvis interesse er mer innen sensasjonspreget nyhetsstoff enn i en objektiv uttalelse av sannheten.

BRYAN RONALD WILSON

3. desember 1994

Oxford, England

BRYAN RONALD WILSON

Bryan Ronald Wilson er professor i sosiologi på universitetet i Oxford. Fra 1963 til 1993 var han også medlem av All Souls College, og ble i 1993 valgt til Professor Emeritus.

I mer enn 40 år har han gjennomført forskning innen religiøse minoritetsbevegelser i Storbritannia og i utlandet (i USA, Ghana, Kenya, Belgia og Japan, blant andre steder). Arbeidet hans har innbefattet å lese publikasjoner av disse bevegelsene og, der det er mulig, å omgås med deres medlemmer i deres møter, servicer og hjem. Det innebar også vedvarende oppmerksomhet på, og kritisk vurdering av, arbeidet til andre akademikere.

Han har en bachelorgrad i realfag (Økon) og en ph.d. fra universitetet i London og Master fra universitetet i Oxford. I 1984 anerkjente universitetet i Oxford verdien av hans utgitte arbeid ved å tildele ham graden D.litt. I 1992 gjorde det Katolske universitetet i Louvain i Belgia ham til æresdoktor. I 1994 ble han innvalgt som et medlem av det Britiske Akademiet (British Academy).

På forskjellige tidspunkter har han holdt de følgende ytterligere stillingene:

Medlem av Commonwealth Fund (Harkness Foundation) ved universitetet i California i Berkeley i USA, 1957–58

Besøkende Professor, universitetet i Ghana, 1964

Medlem i American Counsel of Learned Societies, ved universitetet i California i Berkeley i USA, 1966–67

Forskningskonsulent for Religionssosiologi hos universitetet i Padova i Italia, 1968–72

Besøkende medlem av Det japanske samfunnet (The Japan Society), 1975

Besøkende professor, det Katolske universitetet i Louvain i Belgia, 1976; 1982; 1986; 1993

Snider besøkende professor, universitetet i Toronto i Canada, 1978

Besøkende professor i Religions sosiologi og konsulent for religiøse studier hos Mahidol universitetet i Bangkok i Thailand, 1980–81

Scott besøkende medlem, Ormond College, universitetet i Melbourne i Australia, 1981

Besøkende professor, universitetet i Queensland i Australia, 1986

Fremstående besøkende professor, University of California i Santa Barbara i California i USA, 1987

I årene 1971–75, var han president for Conférence Internationale de Sociologie Religieuse (International Society for the Sociology of Religion – Det internasjonale samfunn for religions sosiologi); i 1991 ble han valgt til ærespresident for denne organisasjonen som nå hadde fått nytt navn, Société Internationale de Sociologie des Religions

Medlem av rådet i Samfunnet for det vitenskapelige studiet av religion (USA) 1977–79

I flere år, Assosiert europeisk redaktør for *Journal for det vitenskapelige studiet av religion*

I seks år, medredaktør av *Årlig gjennomgang av samfunnsvitenskap om religion*

Han har holdt mange foredrag om religiøse minoritetsbevegelser i Storbritannia, Australia, Belgia, Canada, Japan og USA, og av og til i Tyskland, Finland, Frankrike, Nederland, Norge og Sverige.

Han har blitt innkalt som ekspertvitne på sekter i domstoler i Storbritannia, Nederland, New Zealand og Sør-Afrika og har gitt bevis på beediget erklæring for domstoler i Australia og i

Frankrike. Han har også blitt bedt om å gi ekspertmessig skrevet råd om religiøse bevegelser for den parlamentariske innenrikskomiteen i Underhuset.

Blant andre arbeider har han utgitt ni bøker viet helt eller delvis til religiøse minoritetsbevegelser:

Sects and Society: the Sociology of Three Religious Groups in Britain, London: Heinemann og Berkeley: University of California Press, 1961, gjenopptrykt, Westport, Connecticut, USA, Greenwood Press, 1978

Patterns of Sectarianism (redigert) London, Heinemann, 1967

Religious Sects, London: Weidenfeld og Nicholson; New York: McGraw Hill, 1970 (også utgitt i oversettelse på fransk, tysk, spansk, svensk og japansk)

Magic and the Millennium, London: Heinemann, og New York: Harper og Row, 1973

Contemporary Transformations of Religion, London: Oxford University Press, 1976 (også utgitt i oversettelse på italiensk og japansk)

The Social Impact of the New Religious Movements (redigert) New York: Rose of Sharon Press, 1981

Religion in Sociological Perspective, Oxford: Clarendon Press, 1982 (også utgitt i oversettelse på italiensk; japansk oversettelse under forberedelse)

The Social Dimensions of Sectarianism Oxford: Clarendon Press, 1990

A Time to Chant: the Soka Gakkai Buddhists in Britain, [med K. Dobbelaere] Oxford: Clarendon Press, 1994 (japansk oversettelse under forberedelse)

Han har også bidratt til mer enn tjudefem artikler om religiøse minoritetsbevegelser, til redigerte arbeider og lærde journaler i Storbritannia, USA, Frankrike, Belgia, Nederland og Japan, og til *Encyclopaedia Britannica*, *Encyclopedia of Social Sciences* og *Encyclopedia of Religion* og holder på å forberede et bidrag for *Encyclopedia Italiana*.

